

*NATURE AS A FEMININE PRINCIPLE – A PAN-EUROPEAN CULTURAL
CONSTRUCT*

Anca Nemeș

PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: Parallels between nature and femininity can be seen in all aspects of human life, from everyday clichés (mother nature, nature's bosom etc), through artistic expression and all the way to the most subtle anthropological endeavours, derived from the tension between the need to explain universal human constants and the need to justify particular cultural elements. Both nature and woman are associated with warmth, simplicity, beauty, grace and kindness, while the earth's seasons and cycles are mirrored by those of women. Potential life-generating forces reside both in nature and in woman. This paper aims to uncover the similar ways in which nature is conceptualised in English and Romanian poetry, thus proving that the poetic images form part of a coherent European cultural construct in which nature is seen as essentially feminine.

Keywords: personification, genderization, nature, cultural constructs

. Introducere

Sensul inițial al substantivului natură este acela de fire, de caracter al unui lucru, sens cu care apare și în lucrarea lui Lucretius, *De rerum natura*, „Despre natura lucrurilor”. În Grecia Antică, în paralel cu sensul similar de fire a lucrurilor, Physis apare pentru prima dată sub întruchiparea mamei natură, fiind de multe ori asociată sau chiar asimilată Mamei Pământ, Gaia¹. Substantivele desemnând natura și pământul sunt feminine atât în limba latină, cât și în greaca veche. Același Lucretius oferă o imagine precursoră a mamei naturi, asimilată zeiței Venus, căreia i se adresează invocația de la începutul poemului său. Aceasta este o entitate creativă și procreativă, zeița hrănitore și dătătoare de viață².

În limba română, substantivul natură apare pentru prima dată în secolul al XVIII-lea, în Letopisețul lui Ion Neculce, sub forma „nătură” și cu același prim sens, cel de fire, caracter:

¹ Michael Ferber, *A Dictionary of Literary Symbols*, second edition, Cambridge University Press, 2007, p. 135

² apud Michael Ferber, op. cit., p. 135

„Și dzicè Cantemir-vodă că domnul face neamurile, domnul le strînge. Și-i era urîți ficiorii cei de boier, să nu-i vadză într-ochi, de pe cum îi era nătura lui³.” Originea latină a substantivului, oferită de dicționarele de etimologie, este nedisputată. La fel ca și în limba latină, în limba română, substantivul *natură* este de genul feminin.

În limba engleză, substantivul *nature* este consemnat pentru prima dată spre sfârșitul secolului XIII, cu aceleași origini latine. Din secolul XV, substantivul primește sensul de „creație, univers”, în același timp în care începe să apară și natura personificată sub formă maternă. Același gen feminin preluat din latină se păstrează și în limba engleză. Distincția mai precisă dintre natura ca lumea materială aflată în afara intervenției umane și spațiul civilizației sau societății se conturează în jurul anului 1660⁴. Prima mențiune literară a acestui substantiv a fost făcută de către Geoffrey Chaucer, în poemul său, *Parliament of Fowls* (*Parlamentul păsărilor*) din secolul al XV-lea, cu sintagma „this noble goddess Nature” (această nobilă zeiță Natura)⁵.

Opera lui Shakespeare păstrează imaginea deificată a naturii preluată de la antici; există numeroase mențiuni ale zeiței-natură în dramele acestuia. Un secol mai târziu, Shakespeare însuși devine personaj într-unul din poemele lui Thomas Gray, fiind numit „favoritul naturii”, pentru care marea mamă și-a dezvăluit „grozavul chip”⁶.

Odată cu dezvoltarea romantismului, natura a căpătat un loc central în rândul temelor de creație poetică, astfel că apar mențiuni alegorice din ce în ce mai bogate și mai diversificate, fără însă a devia prea mult de la nucleul de sens al naturii ca forță maternă, sau cel puțin feminină. Faust al lui Goethe, adresându-se naturii, o întreabă „de unde să te apuc, Natură nesfârșită - /sânii tăi, unde?”⁷. În cadrul poeziei engleze, pronumele personal feminin asociat naturii se întâlnește mult mai frecvent decât cel neutru, chiar și fără a exista o alegorie propriu-zisă care să ofere alte informații privind genul atribuit.

2. Natura ca mamă

În mod deloc surprinzător, atât poeții români, cât și cei englezi tind să conceptualizeze natura în același mod: maternă, primitoare, înțeleaptă, lucru datorat atât influenței genului gramatical, cât și constructului cultural pan-european.

³ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001, p. 104

⁴ *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*, Edited by T. F. Hoad, Oxford University Press, 1996

⁵ Michael Ferber, op. cit., p. 136

⁶ Thomas Gray, *Complete Poems*, Oxford University Press, 1966, p. 27

⁷ apud Michael Ferber, op. cit., p. 136

Reprezentările naturii în poezie pot fi grupate în două mari categorii: natura ca amantă și natura ca mamă. Sunt interesante de discutat situațiile în care imaginile poetice ale naturii prezente în cele două literaturi apar aproape identice. De pildă, poemul lui Vasile Alecsandri, *Vânătorul*, redă o imagine a naturii care formează un cuplu cu soarele:

*Vânătorul pleacă grabnic la a zorilor ivire,
și pe soare, falnic oaspe, îl salută cu iubire.
Lumea veselă tresare, mii de glasuri sunătoare
Celebrează însoțirea naturii cu mândrul soare⁸.*

V. Alecsandri – Vânătorul

În mod similar, Imnul lui John Milton prezintă natura în același tip de relație cu soarele, însă de această dată una latentă, paralizată temporar de către amoțirea iernii. Copleșită de miracolul nașterii Mântuitorului, Natura, rușinată de propria-i goliciune, se acoperă cu vâlul zăpezii și își reasumă ipostaza de fecioară, amânând momentul împreunării cu Soarele, deoarece „Nu era vremea atunci pentru ea/ Să zburde cu Soarele, Iubitu-i viguros”:

*It was no season then for her
To wanton with the Sun her lusty Paramour⁹.*

John Milton – On the Morning of Christ's Nativity

„Mândrul soare” al lui Alecsandri este oglindit de „iubitul viguros” al lui Milton, în același tip de juxtapunere.

Alteori, natura este prezentată tot într-o însoțire, însă de această dată cu omul. La Alecsandri, natura, într-un comportament de fecioară seducătoare, se împodobește pentru a-i fi pe plac poetului, reprezentantul umanității:

*Atunci natura 'ntreagă, zîbindu-mi cu plăcere,
Își puse pentru mine coroana sa de flori¹⁰;*

V. Alecsandri – 8 martie

În același fel, natura lui Coleridge „își face casă” – o sintagmă metaforică ce simbolizează căsnicia – cu omul. Poetul imaginează un spațiu feeric, plin de „Grădini, unde podul își întinde lungimea diafană/ Și Natura face casă în fericire cu omul.”

Gardens, where flings the bridge its airy span,

⁸ Vasile Alecsandri, *Înșiră-te, mărgărite*, Editura Litera Internațional, Chișinău, p. 178

⁹ John Milton, *The Complete Poetry and Essential Prose*, Random House, New York, 2007, p. 18

¹⁰ Vasile Alecsandri, op. cit. p. 70

And Nature makes her happy home with man¹¹:

S.T. Coleridge – The Garden of Boccacio

De departe cele mai frecvente personificări ale naturii o surprind în ipostaze materne.

În literatura română, prima astfel de mențiune apare la Ion Budai Deleanu:

Cea prenatală vecinică ființă

Ne-au dat pildă-în toate vederată,

De-a cunoaște sfânta sa voință.

Însăș' mama natură ne-arată

Că toată chivernisirea bună

Vine și spânzură dintr-o mână¹².

Ion Budai Deleanu - Țiganiada

Este foarte probabil ca „mama natură” a lui Budai Deleanu să reprezinte rezultatul însușirii unui clișeu deja împământenit în epocă, mai degrabă decât al unei alegeri poetice intenționate. Această opinie ar putea fi susținută de modul sumar în care natura este amintită, fără adăugarea de alte unități de referință care să-i întregască o imagine care să devină ceva mai caracteristic unui anume stil poetic.

Metafora sânului naturii apare mai frecvent la poeții români. La Grigore Alexandrescu, geniul poeziei este consecința dărniciiei naturii:

Când nențeleasa natură, din sânu-i cel roditor,

Cu talentul poeziei naște pe un muritor, (...)¹³

G. Alexandrescu - *Epistolă Dlui I. V., autorul „Primăverii amorului”*

În Anatolida lui Heliade Rădulescu, probabil cel mai îndrăzneț poem din literatura românească dinainte de Eminescu, apare din nou mențiunea sânului naturii care hrănește toate ființele creației:

Nutriți, vă creșteți puii ce își așteaptă cuibul

întâi la sânul vostru ș-apoi la al naturii,

Ospăț universale ce-ntinde providența

La tot ce e viața, la toată răsufarea¹⁴.

¹¹ S.T. Coleridge, *The Complete Poems*, Penguin Books, 1997, p. 400

¹² Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001, p. 292

¹³ Grigore Alexandrescu, *Poezii și proză*, Editura Litera, Chișinău, 1998, p. 116

¹⁴ Ion Heliade Rădulescu, *Fata lui Chiriac: versuri și proză*, Editura Litera, Chișinău, 1997, p. 170

I.H. Rădulescu – Anatolida sau Omul și forțele

Byron aduce metafora sânului naturii la un nivel mult mai personal, autointitulându-se „copilul ei niciodată înțârcat, deși nu favoritul”. La fel ca și la Heliade Rădulescu, natura, preabuna mamă, nu refuză niciodată să își susțină creația cu forța sa vitală: „Deși întotdeauna schimbătoare, blândă în înfățișarea ei;/ De la al său piept gol m-a lăsat întotdeauna să mă îndestulez”:

*Dear Nature is the kindest mother still!
Though always changing, in her aspect mild;
From her bare bosom let me take my fill,
Her never-weaned, though not her favoured child¹⁵.*

3. Natura ca doică

Plasate la un pas distanță de rolul matern al naturii, există numeroase mențiuni ale naturii în ipostaza de doică, adică dând dovadă de aceeași atitudine grijulie, înlocuind o mamă, jucându-i rolul. Natura lui Alexander Pope, folosindu-și forța creatoare pentru a oferi umanității un pământ generos, „alăptează fiecare plantă, și deschide fiecare floare”:

*For me kind Nature wakes her genial power,
Suckles each herb, and spreads out every flower;¹⁶*

A. Pope – An Essay on Man

Aceeași atitudine de reverență în fața naturii, „preasfântă doică”, se regăsește și la Byron¹⁷, precum și în poemul lui S. T. Coleridge, Epigramă despre Kepler, în care poetul caută adăpost din calea unei furtuni metaforice în poala doicii-natură, implorată să-i spună „despre Tatăl meu, încă nevăzut, / Povești dulci, și adevărate, care mă îndeamnă la somn/ Și mă lasă visând.” Din nou, natura-doică se achită de toate îndatoririle materne, liniștind, protejând, adormind:

*Nature! sweet nurse, O take me in thy lap
And tell me of my Father yet unseen,
Sweet tales, and true, that lull me into sleep
And leave me dreaming.¹⁸*

¹⁵ Lord Byron, *The Major Works, including Don Juan and Childe Harold's Pilgrimage*, Oxford University Press, 2008, p. 19

¹⁶ Alexander Pope, *The Major Works*, Oxford University Press, New York, 1993, p. 270

¹⁷ Lord Byron, op.cit., p. 19

¹⁸ S.T. Coleridge, op. cit., p. 353

Coleridge - Epigram on Kepler

4. Natura ca soră

La încă un pas distanță pe scala femininului se situează natura în ipostaza de soră, așa cum apare în epistola dedicată controversatei Augusta, unde Byron suplinește absența surorii iubite prin interacțiunea cu natura care „mi-a fost prieten vechi, iar acum îmi va fi/ Soră - până din nou te voi privi”:

She was my early friend, and now shall be

My sister--till I look again on thee.

Byron – Epistle to Augusta

O scenă dramatică deosebit de plastică are loc în poemul satiric *Peter Bell al Treilea*, scris de P.B. Shelley. Aici, personajul principal, Peter, se angajează într-un joc al seducției cu natura. Peter, „un soi de eunuc moral”, atinge doar tivul tunicii unei naturi atrăgătoare dar superioare, care însă îi respinge amuzată avansurile, oferindu-i doar „un sărut de soră”, deoarece adevărata sa afecțiune se îndreaptă spre scoțianul Robert Burns, (intrat în istorie drept bardul naturii), care „îmi cunoștea bucuria/ Mai bine, învățate prieten, decât tine”. Se contopesc aici două ipostaze ale naturii; pe de o parte, ea își mărturisește tendința de a „oferi iubire pentru iubire, fățișă, caldă și adevărată”, ca o amantă generoasă; dar pe de altă parte, această amantă dă dovadă de spirit selectiv, alegându-și cu grijă ținta afecțiunii, astfel că nu toți candidații se bucură de aceleași favoruri, resemnându-se cu o interacțiune frățească. Este un alt mod de a măsura în mod metaforic mărinimia cu care natura își înzestrează supușii.

She laughed the while, with an arch smile,

And kissed him with a sister's kiss,

And said--My best Diogenes,

I love you well--but, if you please,

Tempt not again my deepest bliss.

"Tis you are cold--for I, not coy,

Yield love for love, frank, warm, and true;

And Burns, a Scottish peasant boy

His errors prove it--knew my joy

More, learned friend, than you"¹⁹.

Shelley - *Peter Bell the Third*

5. Concluzii

După cum s-a putut observa din analizele versurilor citate mai sus, natura apare aproape întotdeauna reprezentată sub formă feminină. Dincolo de condiționările proprii limbi asupra psihicului creator, trebuie avute în vedere și alte forțe creatoare de arhetipuri. Printre acestea se numără echivalarea rolurilor și funcțiilor naturii cu rolurile de gen ale femeii. Într-o societate tradițională, grija, hrana, protecția, liniștirea sunt întotdeauna percepute ca avându-și sursa în eternul feminin. Tiparul occidental de înțelegere a naturii drept un proces creativ, asemănător nașterii, își are originea în ideile antice asociate cu relația dintre un tată celest și mama-pământ. Majoritatea mitologiilor lumii echivalează principiul masculin cu extra-teluric, pe când cel feminin, care devine roditor numai în urma intervenției celui dintâi, ține de terestru²⁰.

Cert este că natura – de multe ori scrisă cu majusculă, asemenea numelor divine - a reprezentat din totdeauna și continuă să reprezinte o preocupare importantă pentru individul uman, indiferent de modalitatea de abordare. O analiză prin prisma genului imaginat poate conduce la o înțelegere mai profundă a diversității culturale a conceptualizărilor metaforice în general, înțelegere de natură a sprijini cercetătorii, criticii literari, dascălii și cititorii din diverse culturi spre a-și contura noi perspective de comunicare și comprehensiune culturală, folosind poezia drept mijloc de inter- și auto-cunoaștere.

6. Bibliografie

Surse primare

1. Alecsandri, Vasile, *Înșiră-te, mărgărite*, Editura Litera Internațional, Chișinău
2. Alexandrescu, Grigore, *Poezii și proză*, Editura Litera, Chișinău, 1998
3. Budai-Deleanu, Ion, *Țiganiada*, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001
4. Coleridge, Samuel Taylor, *The Complete Poems*, editat de William Keach, Penguin Books, 1997
5. Byron, Lord George Gordon, *The Major Works, including Don Juan and Childe Harold's Pilgrimage*, editat de Jerome J. McGann, Oxford University Press, 2008

¹⁹ P.B. Shelley, *The Poems: Volume Three, 1820-1821*, Routledge, London, New York, 2014, p. 70

²⁰ B. H. Hyner, P. McKenzie Stearns, *Forces of Nature: Natural(-izing) Gender and Gender(-ing) Nature in the Discourses of Western Culture*, Cambridge Scholars Publishing, 2009, p. 2

6. Gray, Thomas, *Complete Poems*, editat de Herbert W. Starr, J.R. Hendrickson, Oxford University Press, 1966
7. Heliade Rădulescu, Ion, *Fata lui Chiriac: versuri și proză*, Editura Litera, Chișinău, 1997
8. Milton, John, *The Complete Poetry and Essential Prose*, editat de Willian Kerrigan, Stephen M. Fallon, Random House, New York, 2007
9. Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001
10. Pope, Alexander, *The Major Works*, ediție, introducere și note de Pat Rogers, Oxford University Press, New York, 1993
11. Shelley, Percy Bysshe, P.B. Shelley, *The Poems: Vol.1-4*, editat de M. Rossington, J. Donovan și K. Everest, Routledge, London, New York, 2014

Referințe critice

1. Ferber, Michael, *A Dictionary of Literary Symbols*, second edition, Cambridge University Press, 2007
2. Hoad, T.F. (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*, Oxford University Press, 1996
3. Hyner, Bernadette H., McKenzie Stearns, Precious, (ed.) *Forces of Nature: Natural(-izing) Gender and Gender(-ing) Nature in the Discourses of Western Culture*, Cambridge Scholars Publishing, 2009

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development , as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.